

CAIBIDIL 4

STADÉAR SCANNÁN

Meán ealaíne réasúnta nua is ea an scannán, agus creideann daoine áirithe go bhfuil sé ar an meán ealaíne is cumhachtaí. Bíonn idir fhuaim agus fhís ann agus fágann sé sin gur eispéreas cuibheasach iomlán a bhíonn i gceist leis. Chomh maith leis sin, bíonn teacht ag gach duine air go furasta i bpictiúrlanna poiblí agus sa bhaile ar an teilifís nó ar DVD, agus is féidir é a íoslódáil ón Idirlíon.

Nuair atá scannán á scrúdú againn ba cheart aird a bheith againn ar roinnt eilimintí éagsúla – an fhuaim, an dath, an soilsíú, an cheamaradóireacht, na héifeachtaí speisialta, an stiúradh agus an eagarthóireacht. Rudaí iad sin ar fad a imríonn go mór ar an taitneamh a bhainimid as an scannán. Ba cheart aird a bheith againn freisin ar an úsáid a bhaineann an stiúrthóir ealaíne as smideadh, feistis, seiteanna agus fearais chun tacú leis an scéal agus le hatmaisféar an scannáin.

Teicneolaíocht na scannánaíochta

Tosaíodh ar cheamairí agus teilgeoirí scannáin a tháirgeadh sna 1890idí. Rinneadh mionchoigeartú agus feabhsúcháin orthu sin agus ní fada go raibh ceamaraí níos mó agus níos fearr á ndéanamh sa chaoi go bhféadfaí spóil scannáin níos mó a chur iontu. Bhí na chéad scannáin a rinne Auguste agus Louis Lumière (ceannródaithe scannánaíochta de chuid na Fraince) níos giorra ná aon nóiméad amháin ar fad. Sna blianta ina dhiaidh sin, cuireadh fad le scannáin go dtí go raibh siad 10 nó 15 nóiméad ar fad – fad aon spóil scannáin amháin. Go dtí na 1920idí thaispeántaí na 'haonspóil' sin idir gníomhartha in amharclanna ilsiamsaíochta. De réir a chéile, thosaigh amharclanna scannán ag oscailt ar fud an domhain. *Nickelodeons* a tugadh orthu i Meiriceá.

An Ceamara

De lámh a chastaí na ceamaraí agus na teilgeoirí luatha (fíor 4.1). An té a bhíodh ag oibriú an cheamara, rialaíodh sé luas an scannáin ach an hanla a chasadh níos tapúla nó níos moille. Ach an scannán a chasadh ar ardluas le linn an taifeadta, bhíodh cuma mhoillithe ar an aicsean nuair a sheinntí an scannán ar scáileán ar an ngnáthluas. Ar an nós céanna, ach an scannán a chasadh go mall, d'fhéadfaí an t-aicsean a luathú nuair a sheinntí an scannán, rud a bhí le feiceáil go minic sna scannáin luatha, go háirithe nuair a bhíodhas sa tóir ar dhuine. Cuireadh mótar tochrais sna ceamaraí ina dhiaidh sin. Choinnigh an mótar luas seasmhach de 16 fhráma in aghaidh an tsoicind faoin scannánú agus d'fhág sé go raibh gluaiseacht níos réidhe ann.

Tháinig forbairt mhór ar na ceamaraí ina dhiaidh sin. Mar shampla, cuireadh barr feabhais ar na comhlaí iontu. Ansin, tháinig an lúb Latham ar an saol, gaireas a rinneadh chun go rachadh an scannán isteach sa cheamara nó sa teilgeoir go réidh gan bhriseadh. D'éirigh ceamaraí níos iontaofa dá bharr, agus bhí siad níos éifeachtaí chun scannáin níos faide a dhéanamh.

Fíor 4.1 Ba theilgeoir é ceamara Lumière agus d'úsáidtaí é chun an scannán a réaladh chomh maith.

Fíor 4.2 Úsáidtear ceamaraí den chineál seo i scannánaíocht an lae inniu.

Sin é mar a bhí go dtí deireadh ré na mbalbhscannán. Nuair a cuireadh fuaim leis an scannán (tugadh '*talkies*' ar scannáin a raibh fuaim leo), bhí gá le luas níos tapúla de 24 fráma sa soicind. Is é sin an gnáthluas fós nuair a bhítear ag scannánú agus ag teilgean scannán. Déantar an fuaimrian a thaifeadadh ar an scannán ag an am céanna. Is é an córas ceannann céanna

atá in úsáid i gceamaraí scannáin sa lá atá inniu ann – ach amháin go mbíonn mótar leictreach iontu agus go n-úsáidtear caiséid scannán atá dathbhuan faoi sholas. Ciallaíonn sé sin nach gcailltear an dath má shoilsiúnn solas ar an scannán agus fágann sé gur féidir an caiséad a athrú faoi sholas an lae. Tá ceamaraí digiteacha ag éirí níos coitianta anois, áfach, de réir mar atá feabhas ag teacht ar an teicneolaíocht (fíor 4.2).

An Lionsa

Is lionsa 35 mm a bhí sa chuid is mó de na ceamairí luatha. Tugann sé radharc beagán níos leithne ná an gnáthfhad fócais atá ag súil an duine, tuairim is 50 mm. Ní raibh ar na ceamaraí luatha ach lionsa singil do-bhogtha. Faoi na 1900idí luatha, bhí lionsaí idirmhalartaithe á gcur ar roinnt ceamaraí, idir lionsaí leathanuilleacha agus lionsaí teileafótacha. D'fhág an raon lionsaí go bhféadfaí seatanna éagsúla a thógáil agus go bhféadfaí scannánú a dhéanamh in áit chúng nó ar radharc a bhí ní b'fhaide ar shiúl. In 1932 rinne Bell agus Howell an chéad lionsa zúmála don chineamatagrafaíocht. D'fhág sé go raibh an iliomad féidearthachtaí nua ag lucht déanta na scannán. Le go bhféadfaí an lionsa a athrú faoi dheifir, cuireadh roinnt lionsaí éagsúla ar cheamaraí áirithe. Rothlaigh na lionsaí os comhair chró an cheamara, rud a bhí an-áisiúil agus eachtraí nuachta agus cláir faisnéise á scannánú tráth nach bhféadtaí an t-aicsean a stopadh chun an lionsa a athrú. Tá na lionsaí nua-aimseartha an-sofaisticiúil. Bíonn siad in ann an fócas a choinneáil fiú nuair a athraítear ó uillinn leathan chun zúmáil isteach ar radharc cúng.

Stoc scannán

Tháirg Edison Manufacturing Company an cinéascóp, gaireas chun amharc ar scannán. Dá bharr sin, ba ghá go mbeadh méid caighdeánach scannáin ann. Shocraigh siad ar scannán 35 mm mar chaighdeán, agus is é sin an méid caighdeánach scannáin in earnáil na scannánaíochta ó shin. Bhí Biograph ar an gcéad chomhlacht sna SA a dhírigh go hiomlán ar scannáin a tháirgeadh agus a thaispeáint. D'úsáid siad scannán 68 mm ón mbliain 1895 go dtí na 1900idí luatha ina gcuid scannán, ach cé go raibh cáil ar chaighdeán a scannán, ní raibh Biograph ábalta dul in iomaíocht leis na scannáin 35 mm a bhí á n-olltáirgeadh. Thar na blianta, rinneadh scannáin i bhformáidí

FÍOR 4.3 Clabairí á n-úsáid ar sheit GREEN ZONE, 2009

éagsúla ar mhaithe le héifeachtaí ar leith a chur chun cinn. Mar shampla, bhain IMAX úsáid as an iliomad ceamaraí agus teilgeoirí chun éifeachtaí lánléargais a chruthú. Ach de bharr gur cuireadh fuaim agus dath leis agus gur forbraíodh an scáileán leathan agus pictiúir thríphlánacha, tá móréileamh fós ar an scannán 35mm.

Fuaimrian

Le bheith iomlán cruinn, is é an fuaimrian an stiall ar imeall an scannáin ar a ndéantar an fhuaim a thaifeadadh. Anois, áfach, baintear úsáid as an téarma chun cur síos ar na fuaimeanna uile a ghabhann le scannán – an glór, na héifeachtaí fuaime agus an ceol go háirithe. In earnáil na scannánaíochta, déantar taifeadadh ar leith ar an bhfuaim amháin le beachtuirlisí fuaime. Úsáidtear an **clabaire** chun tús an téic a mharcaíl. Bíonn uimhir an radhairc agus eolas tábhachtach eile a theastaíonn ón eagarthóir scannáin ar an gclabaire freisin (fíor 4.3). An fhuaim a chloistear nuair a dhúntar an clabaire, bíonn sí le cloisteáil ar an taifead fuaime agus is féidir an pictiúr agus an fhuaim a shioncronú dá réir sin. Agus an stoc scannán á dhéanamh, cuireann an déantóir sraith uathúil d'uimhreacha aitheantais ar imeall an scannáin agus cuirtear iad sin le chéile leis an gcód ama ar an taifead fuaime le linn na heagarthóireachta.

Eagarthóireacht

Is le linn na heagarthóireachta a chuirtear seatanna éagsúla le chéile i sraitheog. Is ról cruthaitheach a bhíonn ag an eagarthóir mar go mbíonn sé ag obair le híomhánna, leis an scéal, an ceol, an rithim agus an luas. Bíonn baint ag an eagarthóir le gnéithe den aisteoireacht fiú. Tá an iliomad féidearthachtaí ar fáil don eagarthóir. Is féidir leis sleachta beaga fuaime agus íomhánna a thógáil agus sraith iomlán chomhtháite a dhéanamh díobh. I dtús ama, ghearraí an scannán féin agus cheanglaítí arís é le meaisín eagarthóireachta. Bhí an t-eagarthóir ábalta dearbhchló den bhunscannán a fheiceáil ar an meaisín eagarthóireachta chomh maith, agus d'fhéadfaí athruithe trialacha a dhéanamh ar an dhearbhló gan damáiste a dhéanamh don chlaonchló (fíor 4.4).

FÍOR 4.4 Úsáidtear deasc eagarthóir scannáin chun fuaim agus fis a mheascadh. Is féidir míreanna ó spóil éagsúla scannáin a thaifeadadh agus a sheinm in aon ord is mian leis an eagarthóir.

Fíor 4.5 Eifeachtaí ríomhghinte in AVATAR, 2009

Cuirtear tús leis an eagarthóireacht chomh luath is a thosaítear ar an scannánaíocht. Féachann an t-eagarthóir agus an stiúrthóir ar na seatanna a dhéantar gach lá agus pléann siad an chaoi a gcuirfead le chéile iad. Nuair a bhíonn an scannánú críochnaithe déantar **leagan an eagarthóra**, arb ionann é agus an chéad dréacht den scannán. Ansin déanann an stiúrthóir agus an t-eagarthóir an scannán a bhreathnú go grinn go bhfeicfidís an bhfuil bearnaí sa phlota, nó seatanna ar iarraidh, nó an gá míreanna faoi leith a scannánú an athuair. Ansin déanann siad **leagan an stiúrthóra**. Is é sin an leagan a thaispeántar do na léiritheoirí agus do pháirtithe leasmhara eile sula ndéantar an **leagan deiridh**.

Éifeachtaí speisialta

Úsáidtear éifeachtaí speisialta (SFX nó SPFX an giorrúchán orthu) chun radhairc a chruthú nach bhféadfaí a scannánú beo nó ar an ngnáthshlí. Mar shampla, dá mbeadh radharc ann ina mbeadh eitleáin ag tuairteáil, nó foirgnimh trí thine, bheadh sé róchostasach nó róchontúirteach é a dhéanamh beo; dá bhrí sin, bhainfí úsáid as mionsamhlacha nó as grafaicí ríomhaire. Tá dhá chineál éifeachtaí speisialta ann ar an mórchóir:

- Éifeachtaí optúla, físiúla nó fótagrafacha. Úsáidtear cleasa scannánaíochta nó íomhánna ríomhghinte (CGI) chun iad a dhéanamh (fíor 4.5).
- Éifeachtaí meicniúla nó fisiciúla a ndéantar scannánú beo orthu. Baintear úsáid as fearais mheicniúla nó radharcra meicniúil, mionsamhlacha nó an phiriteicnic (fíor 4.6).

Teilgean

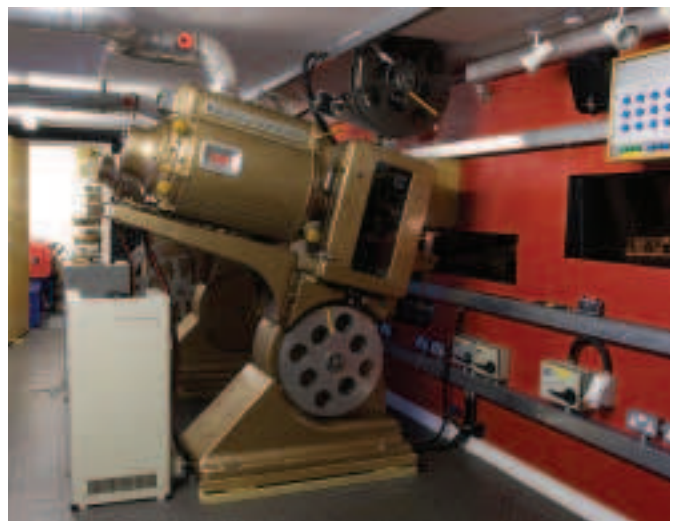
Ní raibh i gcuid de na teilgeoirí luatha ach ceamairí a raibh lampa agus frithchaiteoir iontu chun an íomhá a theilgean. De réir mar a d'éirigh pictiúrlanna níos mó, theastaigh solas níos láidre sna teilgeoirí chun go mbeadh na híomhánna le feiceáil níos faide ar shiúl agus b'éigean teilgeoirí ar leith a dhéanamh. Cé nach raibh ach 16 fhráma in aghaidh an tsoicind nó mar sna scannáin luatha bhí sé an-éasca an scannán a chur trí thine agus b'iondúil go mbíodh siad á dteilgean ní ba thapúla ná sin ar eagla go ndófadh an lampa an scannán. Chastaí na teilgeoirí luatha de lámh, sa chaoi go mbíodh an t-oibreoir in ann luas

Fíor 4.6 Mionsamhail á húsáid le haghaidh éifeacht speisialta in GODZILLA, 1998

an teilgin a rialú agus é a chur in oiriúint do na heachtraí ar an scáileán.

Nuair a cuireadh fuaim leis na scannáin ar dtús, ba ghá luas an scannáin a mhéadú chun a chinntiú go mbeadh an fhuaim agus na híomhánna soiléir agus ag teacht le chéile. Socraíodh gur 24 fráma in aghaidh an tsoicind an luas ab fhearr mar gurbh é an luas ba mhoille a d'fhéadfaí a úsáid a mbeadh toradh maith air. (Má bhíonn an luas níos tapúla, úsáidtear níos mó scannáin agus dá bhrí sin bheadh sé ní ba chostasaí.) Thar na blianta,

Fíor 4.7 Teilgeoir scannáin an lae inniu

baineadh úsáid as formáidí éagsúla scannáin agus as teilgean ilmharc chun íomhánna lánléargais a chruthú. Is teilgeoirí digiteacha a úsáidtear den chuid is mó i bpictiúrlanna na linne seo (fíor 4.7).

Físeán/scannán digiteach

Mar mhodh chun íomhánna a thaifeadh, a phróiseáil, a stóráil agus a tharchur go leictreonach a forbraíodh an físeán ar dtús. Ar théip mhaighnéadach a taifeadh an chéad físeán, ach anois déantar próiseáil dhigiteach air le córas ar nós DVD,

QuickTime nó MPEG-4. Braitheann caighdeán an fhíseáin ar an modh a úsáidtear chun é a ghabháil agus a stóráil. Má úsáidtear físcemara tráchtála ardchaighdeán, is féidir íomhánna a fháil atá inchurtha le rud a bheadh le feiceáil sa phictiúrlann. Ach má úsáidtear gléas de chaighdeán níos ísle (fón póca, mar shampla) ní bhíonn caighdeán na n-íomhánna chomh maith céanna (fíor 4.8).

FÍOR 4.8 Clár teilifíse á scannánú le físcemara

Teanga na scannánaíochta

Tháinig roinnt mhaith teicnící físeacha chun cinn le scéal a insint le linn ré na mbalbhscannán. Chuirtear idirtheidil, nó abairtí gearra, ar an scáileán idir na radhairc chun cabhrú leis an lucht féachana scéal an scannáin a thuiscint, ach ní fhéadtaí brath orthu leis an scéal i iomlán a thabhairt. Rinneadh na chéad scannáin a scannánú le ceamara seasta agus rinne na haisteoirí an aisteoireacht amháil is dá mbeidís ar stáitse. Níorbh fhada gur thuig na scannánóirí go mbeadh sé ní b'éasca scéalta a insint agus smaointe a chur in iúl dá bhféadfaidís raon uillinneacha agus íomhánna a úsáid (fíor 4.9).

72

FÍOR 4.9 Ag scannánú le ceamara seasta, c. 1924

Mise-en-scène

Is frása Fraincise é *mise-en-scène* a úsáidtear i gcúrsaí amharclannaíochta. D'fhéadfaí é a aistriú mar 'an radharc a chur i láthair', ach anois ciallaíonn sé gach a dtéann sa radharc atá le scannánú – na seiteanna, na fearais, na haisteoirí, na feistis agus an soilsiú san áireamh. Cuimsíonn sé fiú suíomh agus gluaiseacht na n-aisteoirí, rud ar a dtugtar grúpáil. Tá ciall leathan leis an téarma *mise-en-scène*. Tugann sé le chéile na codanna físeacha uile a mbaineann dearthóirí agus stiúrthóirí úsáid astu chun an radharc a chruthú. Is féidir leas a bhaint as chun mothú agus atmaisféar a chruthú i scannán. Mar shampla, d'fhéadfadh an stiúrthóir *mise-en-scène* a úsáid chun leidí a thabhairt dúinn faoi na carachtair sa scannán. Má fheicimid árasán gioblach míshlachtmhar nó oifig shlachtmhar néata ar an scáileán bíimid ag súil le cineál ar leith duine a fheiceáil (fíor 4.10).

FÍOR 4.10 Mise-en-scène i gcomhair PANDORUM, 2009

An íomhá fhrámáilte

Cuid mhaith de na fadhbanna aeistéitice agus na rialacha a bhaineann le saothar ealaíne a fhrámáil agus a cheapadh, baineann siad le seat scannáin á fhrámáil freisin. Déanann an stiúrthóir agus an scannánóir plean den áit a mbeidh na pointí fócasacha agus den tslí a ngluaisfidh an ceamara nó na haisteoirí tríd an radharc. Is féidir clár an scéil a úsáid chun ceapadh na seatanna a phleanáil (fíor 4.11).

FÍOR 4.11 Íomhá fhrámáilte as INCEPTION, 2010

Fíor 4.12 Bhí idir chleasa ceamara agus radharcra a rinneadh as pictiúir sa scannán CINDERELLA le George Méliès.

An seat scannáin

Is trí sheans a tháinig an cineamatagrafaí agus draíodóir Francach, Georges Méliès, ar a éifeachtaí agus a bhíonn seatanna. Chlis ar a cheamara i mbun radharc sráide a scannánú - stop an ceamara agus tosaigh sé arís. Nuair a bhreathnaigh Méliès siar ar an scannán thug sé faoi deara go raibh an chuma air gur imigh daoine agus carráistí as amharc i bhfaiteadh na súl nó gur athraigh an chuma a bhí orthu. Ba é an briseadh sa scannánú faoi deara sin. Thuig Méliès go bhféadfaí éifeachtaí iontacha a chruthú ach radhairc ghearra de 10 soicind nó mar sin a scannánú agus a cheangal le chéile. Thart ar 1898 tosaigh sé ag léiriú scannán fantaisíochta a raibh idir bheoghníomhaíocht agus seiteanna péinteáilte iontu. Ba iad na chéad scannáin a ndearnadh eagarthóireacht, mar a thuigimid anois é, orthu (fíor 4.12).

Níor luaithe a scaip coincheap na seatanna agus na heagarthóireachta ná gur tosaigh stiúrthóirí ag cur leis na cleasanna sin. Baineadh úsáid as **seat teann** (radharc ina bhfeictear duine nó rud faoi mar a bheifí an-ghar dó) den chéad uair thart ar 1901 sna scannáin *Grandma's Reading Glasses* agus *The Little Doctor* le G.A. Smith. Nuair a fhéachann páiste trí spéaclaí a sheanmháthar feiceann sé gach rud faoi mar a bheadh sé an-ghar dó. Baineadh úsáid as seat teann in *The Little Doctor* nuair a fheictear cat agus é ag fáil spúnóg bhainne (fíor 4.13). Is féidir seat teann a úsáid chun gothaí gnúise agus mothúcháin a thaispeáint nó chun mionsonraí an scéil a thaispeáint. Níorbh fhada go raibh sé ar cheann de na teicnící ba mhó a d'úsáideadh an cineamatagrafaí.

Is minic a úsáidtear an **seat fada** chun an radharc nó an scéal a chur i gcomhthéacs don lucht féachana. **Seat meánfhada** a thugtar ar radharc ina bhfeictear na haisteoirí ón bhásta aníos nó ina bhfuil an meánionad i bhfócas. Tháinig an lionsa zúmála ar an saol sna 1930idí go luath i ré na fuaimne. Baintear úsáid as **zúmáil** chun díriú ar mhionghné i radharc nó chun tarraingt

Fíor 4.13 Radharc as GRANDMA'S READING GLASSES le George Albert Smith, 1900. Nuair a fhéachann an páiste trí an ngloine formhéadúcháin, tá gearradh ann agus feictear seat teann dá bhfuil á bhreathnú aige.

siar agus comhthéacs a léiriú. Sula raibh an lionsa zúmála ar fáil, chaithfí an ceamara iomlán a bhogadh chun tosaigh ar rothaí nó a tharraingt ar ais chun an toradh céanna a fháil. Bheadh an fócasóir ag déanamh coigeartú ar an lionsa i rith an ama.

An eagarthóireacht

Bíonn rogha teicnící ag an eagarthóir chun radhairc a cheangal le chéile nó chun athrú ama nó áite a chur in iúl. Is é **gearradh** an ghnáthbhealach chun dhá ghearrthán scannáin a cheangal dá chéile. De réir nósanna Hollywood, is ionduil go gceiltéar an gearradh chun go mbeidh aistriú réidh ann. Sa chuid is turgnamhaí de scannáin na hEorpa, baintear leas as an **tobghearradh**, is é sin go n-athraíonn an suíomh nó an t-am go tobann gan aon mhíniú a thabhairt.

Is teicníc úsáideach eagarthóireachta é an **céimniú isteach/céimniú amach**. Imíonn seat amháin as de réir a chéile fad is a thagann an chéad seat eile isteach de réir a chéile ina áit agus éiríonn sé sin níos soiléire. Baintear leas as chun athrú ama nó áite a léiriú nó chun smaointe duine a chur in iúl. Sa **leátán**, bíonn deireadh radharc amháin os cionn thús radharc eile agus éiríonn an dara radharc níos soiléire de réir a chéile. Is éifeacht eile é an **síobán**. Bíonn an chuma air go nglanann seat amháin an ceann roimhe den scáileán. Úsáidtear raon iomlán de shíobáin speisialta – síobáin súile, smeachshíobáin, síobáin réalta agus go leor nach iad san áireamh.

Uillinn an cheamara

Nuair a bhítear ag taifeadh, imríonn uillinn an cheamara tionchar mór ar an radharc. Fágann **seat íseal** cuma cheannasach bhagrach ar na carachtair agus ar an radharc, amhail is dá mbeadh an breathnóir beag nó i suíomh íseal i gcomparáid leo (fíor 4.14). Os a choinne sin, fágann **seat ard** go mbraitheann an breathnóir go bhfuil smacht aige ar chúrsaí agus is mó seans go mbeidh fonn air cúnaimh a thabhairt do na carachtair, nó go mbeidh comhbhá aige leo. Úsáidtear an **seat**

FIOR 4.14 Seat íseal as 28 DAYS LATER, 2002

comhréidh nó seat ar **leibhéal na súl** go minic nuair a bhíonn idirghníomhaíocht nó caidreamh idir charachtair á léiriú ar an scáileán. Is minic a dhéantar comhráití nó achrainn a scannánú ar an mbealach sin sa chaoi go mothóidh an breathnóir go bhfuil sé páirteach sa rud atá ag tarlú. Déantar **seat anuas** a scannánú ó áit díreach os cionn an radhairc. Claontar an ceamara i leataobh freisin sa chaoi go mbíonn an léaslíne ar fiar ar an scáileán. **Claonseat** a thugtar ar a leithéid sin.

Suíomh an cheamara/pointe féachana, gluaiseacht an cheamara

Uaireanta léiríonn an stiúrthóir eachtraí an scéil ó phointe féachana an charachtair féin, rud a chuidíonn leis an lucht féachana an scéal a thuiscint. Is féidir suíomh an cheamara a athrú chun gníomhú agus frithghníomhú a léiriú. Má bhraitheann an lucht féachana go bhfuil siad páirteach san aicsean ar an scáileán, is minic gurb é suíomh an cheamara féin faoi deara é sin. Tá rogha gluaiseachtaí ceamara ar fáil don stiúrthóir. Nuair a dhéantar **peanáil** casann an ceamara go cothrománach ó shuíomh seasta. Déantar **peanáil** chun gluaiseacht a leanúint nó chun comhthéacs níos leithne a thaispeáint i radharc. Is é is **claonadh** ann ná go ndírítear an ceamara ar phointe atá níos airde nó níos ísle ná suíomh seasta an cheamara féin. Úsáidtear **seat leanúna** (nó an **seat dalai**) chun aicsean a leanúint den chuid is mó. Cuirtear an ceamara ar thrucail bheag sa chaoi is gur féidir an ceamara a choinneáil socair agus é ag gluaiseacht ina líne dhíreach réidh. Bíonn rothaí faoin trucail agus is minic a ghluaiseann sí ar ráillí.

Is ceamara frithchothromaíoch é an **Steadicam**. Fáiscítear an ceamara ar an gceamaradóir le strapa agus fanann sé réasúnta socair agus é á iompar ar feadh an radhairc. Bíonn sé an-úsáideach in áiteanna cúnga nach mbeadh spás iontu do chriú ceamara. Is féidir úsáid a bhaint as chun aicsean casta a leanúint nach bhféadfaí a scannánú dhá uireasa. Baintear úsáid

as feiste mheicniúil ar a dtugtar **búm** ceamara chun seatanna a scannánú nuair is gá an ceamara a bhogadh suas agus síos agus uillinn sheasmhach a leanúint.

Fócas

I laethanta luatha na pictiúrlainne a tuigeadh go bhféadfaí éifeacht a bhaint as **tarraingt an fhócais** (is é sin go n-aistrítear an fócas ó rud amháin go dtí rud eile sa radharc). Sa scannán *Let Me Dream Again* (1900), le A.G. Smith, feictear fear ag pógadh bean álainn. Téann an pictiúr as fócas de réir a chéile agus nuair a thagann an íomhá ar ais i bhfócas tá sé ag pógadh a mhná céile, nach bhfuil chomh tarraingteach. Roimh i bhfad, ba é sin an gnáthbhealach le sraitheog bhrionglóide a chur i láthair. Nuair a úsáidtear lionsa fada a bhfuil cró mór air fágann sé nach mbíonn ach crios caol den radharc i bhfócas ag am ar bith, rud ar a dtugtar doimhneacht réimse. Úsáidtear é sin i seatanna teanna mar bíonn aghaidh an aisteora i bhfócas géar agus an cúlra doiléir. I léiriúcháin mhóra, bíonn fócasóir ann chun a chinntiú go bhfuil an fócas beacht i ngach seat. Gné thábhachtach den fhócas is ea zúmáil. Mar shampla, d'fhéadfadh an ceamaradóir an fad fócais a athrú chun aistriú ó sheat teann go seat leathanuilleach (fíor 4.15).

FIOR 4.15 Níl ach na haisteoirí i bhfócas géar sa radharc seo as THE LOVELY BONES, 2009.

Dath

Cé gur cuireadh imir dhatha ar chuid de na scannáin luatha le lámh agus cé go raibh scannán daite ar fáil ó dheireadh na 1930idí ar aghaidh, níor éirigh scannáin dhaite coitianta go dtí i ndiaidh an Dara Cogadh Domhanda. De bharr gur éirigh an teilifís chomh coitianta sin sna 1960idí, thosaigh na stiúideoonna scannán ag cur dath ar an gcuid is mó dá scannáin chun dul in iomaíocht leis an teilifís.

Bíonn tábhacht le dath chun mothúcháin agus atmaisféar a chur in iúl i scannán. Luaitear dath dearg leis an bhforéigean agus leis an dainséar, agus luaitear dath gorm leis an bhfuacht agus leis an mbrón. Is féidir leas a bhaint as raon iomlán na ndathanna chun atmaisféar a chruthú maidir le mothúcháin,

Fíor 4.16 Radharc as THE WIZARD OF OZ, 1939, scannán daite luath

am agus áit. Uaireanta méadaíonn nó leasaíonn an stiúrthóir an dath i radharc nó i scannán iomlán chun atmaisféar ar leith a chruthú (fíor 4.16).

Soilsiú

Bunghné den scannánaíocht a bhí sa soilsiú riamh. Nuair a thóg Edison a chéad stiúideo scannán, an Black Maria, in 1893, bhain sé leas as soilsiú saorga chun scannánú sa seomra dorcha. Rinneadh na scannáin luatha a scannánú faoi sholas nádúrtha san Eoraip, ach de réir mar a tháinig feabhas ar na teicnící scannánaíochta níorbh fhada go raibh an soilsiú ina dhlúthchuid de phróiseas na scannánaíochta. Baintear leas as an soilsiú chun atmaisféar a chruthú agus chun mothúcháin faoi leith a spreagadh sa lucht feáchana. Cuid ríthábhachtach de radharc ar bith is ea caighdeán, dath, déine agus treo an tsolais (fíor 4.17).

Fíor 4.17 Teicneoirí soilsiú i mbun oibre

Fuaim

Músclaíonn an fhuaim i scannáin mothúcháin agus smaointe. Má chloisimid bonnán agus torann tráchta i radharc i seomra

dorcha, tuigimid gur i gcathair atá an seomra. Má chloisimid ceiliúr éan nó monabhar srutháin, nó feothain sna crainn, tuigimid gur faoin tuath atá an radharc. Cuireann canúint an aisteora nó tuin a chuid cainte leis an atmaisféar, nó tugann sé leideanna dúinn faoin suíomh. Nuair a chuirtear tionlacan ceoil le radhairc scannáin, méadaíonn ar gach rud a mhothaímid nó cuireann sé ar cipíní muid, mar shampla, scréach veidhlíní i scannán uafáis nó an ceol rithimeach sa scannán *Jaws* nuair a thagann an siorch i ngar. Uaireanta bíonn cáil níos mó ar an bhfuaimrian ceoil ná mar a bhíonn ar an scannán féin. Is iondúil go gcuirtear na **héifeachtaí fuaimne** le scannán le linn phróiseas na heagarthóireachta. Déantar iad a shioncronú leis an bhfuaimrian agus leis na híomhánna. Na fuaimeanna ar fad a theastaíonn don scannán – doirse á bplabhadh, coiscéimeanna, glórtha an dúlra, pléascanna, etc. – déantar iad a thaifeadh astu féin agus cuirtear leis an leagan iomlán den scannán níos deireanaí iad. Ní ghactar leis go bpioctar suas i gceart iad le linn na scannánaíochta.

Seánra

Is focal é seánra a bhaineann le léirmheastóireacht litríochta agus ceoil chun cur síos a dhéanamh ar chatagóirí ealaíne. I gcúrsaí scannánaíochta, úsáidtear anois é chun cur síos ar scannáin atá cosúil lena chéile ó thaobh foirme, stíle nó ábhair de. Tagann seánraí i bhfaiséan agus téann siad as faiséan arís, ach seo liosta de na cinn a raibh mór-éileamh orthu thar na blianta: scannán aicsin, scannán eachtraíochta, scannán grinn, scannán coireachta, scannán faisnéise, dráma, scannán eipice (dráma stairiúil), scannán do theaghligh, scannán fantaisíochta, scannán uafáis, scannán ceoil, scannán mistéire, scannán grá, scannán ficsean eolaíochta, scannán spóirt, scannán teannais, scéinséir, scannán cogaíochta agus scannán buachaillí bó. Nuair a bhíonn scannáin faoi chaibidil agat, is fiú é a rangú i seánra ar leith ionas gur féidir leat é a chur i gcomparáid le scannáin eile den chineál céanna.

Gairmeacha Beatha agus Ceirdeanna

Braitheann méid agus sainréimsí eolais na foirne ar mhéid an léiriúcháin féin. D'fhéadfadh duine amháin scannán iomlán a dhéanamh ina aonar. Sa chás sin, is é an duine céanna é an léiritheoir, an stiúrthóir, an scannánóir agus an t-eagarthóir. Ar an taobh eile den scéal bíonn léiriúcháin ann ina mbíonn na céadta daoine páirteach, idir lucht ceannais na stiúideonna, ghráid éagsúla léiritheoirí agus saineolaithe teicniúla, aisteoirí agus aisteoirí breise – an raon iomlán foirne.

Bíonn eolas maith ag an bpobal ar chuid de na daoine a bhíonn páirteach sa scannánaíocht. Bíonn ainmneacha na n-aisteoirí agus na stiúrthóirí i mbéal an phobail go minic. Bíonn daoine eile a bhfuil ról thábhachtach acu sa scannánaíocht nach mbíonn aird an phobail orthu go brách, cé go mbíonn an-aithne agus meas orthu laistigh den earnáil. Ó thús ré na bpictiúrlann rinneadh tionscal mór den scannánaíocht i Meiriceá.

Léiriú Scannán

Is ar an bhfoireann léiriúcháin a bhíonn an fhreagracht deiridh maidir le bailchríoch a chur ar scannán. Is gcás scannán mór, bíonn léiritheoirí feidhmiúcháin, léiritheoirí agus cúntóirí léiriúcháin páirteach ann. Bíonn raon iomlán de phearsanra airgeadais agus teicniúil atá freagrach do na léiritheoirí agus bíonn siad go léir ag iarraidh siamsaíocht pictiúrlainne a dhéanamh de scéal an scannáin, agus brabach a dhéanamh air. Is faoin **léiritheoir** é an scríbhneoir scáileáin, an stiúrthóir, an fhoireann aisteoirí, na hairgeadaithe agus an fhoireann léiriúcháin a thabhairt le chéile i dtimpeallacht chruthaitheach. I ndeireadh na dála, an fhreagracht is mó atá ar na léiritheoirí ná a chinntiú go n-éiríonn go maith leis an scannán. Go minic, bíonn an bunsmaoineamh ag an léiritheoir le linn **chéim forbartha** an scannáin. D'fhéadfadh sé gurbh eisean a bhí ag iarraidh an scannán a dhéanamh ar an gcéad dul síos, nó gur leis cearta an scéil. Más gá, fostaíonn an léiritheoir scríbhneoir scáileáin agus foireann d'eagarthóirí scéil. Bíonn ar an bhfoireann léiriúcháin airgead a chruinniú chomh maith. Le linn an phróisis **réamhléiriúcháin**, tugann an léiritheoir na príomhdhaoine le chéile, an stiúrthóir, an scannánaí agus na príomhaisteoirí ina measc. Uaireanta bíonn na daoine sin go léir páirteach san iarracht le tacaíocht airgeadais a fháil i gcomhair an scannáin. In eagrais mhóra, leithéidí Paramount nó MGM, bíonn foireann faoi leith ann a bhfuil cúram an airgeadais orthu

FIGÚR 4.18 Póstaer i gcomhair an scannáin THE CRAZIES, 2010

agus fághtar an fhoireann chruthaitheach i mbun a cuid oibre féin. Bíonn baill den fhoireann léiriúcháin páirteach i roghnú suíomhanna agus i gcoimisiúnú seiteanna agus ceoil. Eagraíonn siad an sceideal léiriúcháin agus scannánaíochta agus socraíonn siad an buiséad. Bíonn an focal deiridh ag an léiritheoir maidir leis na gnéithe sin go léir den léiriúcháin.

Le linn na **tréimhse léiriúcháin** (nuair a bhíonn an scannánaíocht ar siúl), d'fhéadfadh an príomhléiritheoir údarás maidir le hoibriúcháin laethúla na scannánaíochta a tharmhlicean do na léiritheoirí agus do na léiritheoirí comhlacha. Is iadsan ansin a chinntíonn go gcloítear le sceidil na scannánaíochta agus leis an mbuiséad, agus is iad atá freagrach as bainistiú an phróisis scannánaíochta ar fad. Bíonn an léiritheoir ag plé leis an stiúrthóir agus leis na daoine cruthaitheacha eile. Ceadaíonn sé athruithe ar an script agus tuarascálacha costais, agus is é an duine a bhíonn i dteagmháil leis na páirtithe léiriúcháin, na hinfheisteoirí agus na dáileoirí go léir.

Faoi chúram na foirne léiriúcháin a thiteann an **próiseas iarléiriúcháin agus cúrsaí margáíochta** chomh maith. Bíonn an t-eagarthóir, an cumadóir, foireann na n-éifeachtaí speisialta agus an pearsanra margáíochta go léir faoi stiúir an léiritheora. Ní i gcónaí a bhíonn na scileanna gnó agus léiriúcháin go léir i gcomhair scannán mórbhuiséid ag an duine amháin. Sa chás sin, roinntear cúraimí ar léiritheoirí feidhmiúcháin, ar chomhléiritheoirí, ar léiritheoirí líne agus ar léiritheoirí cúnta (fíor 4.18).

Stiúradh

Is faoin **stiúrthóir** a bhíonn sé an cinneadh deiridh a dhéanamh maidir le fíis chruthaitheach agus le stíl an scannáin. Is é an stiúrthóir a cheapann nó a chuireann tús le togra scannánaíochta in amanna. Bíonn níos mó ná ról amháin aige in amanna chomh maith, mar shampla: léiritheoir/stiúrthóir, scríbhneoir/stiúrthóir nó an iliomad ról eile. I gcás scannán beag, d'fhéadfadh sé go mbeadh an próiseas léiriúcháin iomlán faoi stiúir an stiúrthóra. D'fhéadfadh sé an script a scríobh, an maoiniú a shocrú, an fhoireann aisteoirí a roghnú, an scannánú agus an eagarthóireacht a dhéanamh. Seans go mbeadh air pictiúrlanna a aimsiú chun an scannán a thaispeáint go fiú.

Cibé méid an fiontar, is gnách go mbíonn an stiúrthóir rannpháirteach ann go luath. Uaireanta is é a scríobhann an script, nó a dhéanann é a choimisiúnú. Roghnaíonn an stiúrthóir na príomhaisteoirí, fiú sa chás ina mbíonn stiúrthóir páirteanna ar leith ann. Is é an stiúrthóir a roghnaíonn agus a stiúran an criú scannánaíochta chomh maith agus nuair a bhíonn suíomhanna á roghnú don scannán is é an stiúrthóir a cheadaíonn an rogha. Is é an stiúrthóir an nasc idir an fhoireann léiriúcháin, an fhoireann chruthaitheach agus an fhoireann theicniúil. Is aigesean a bhíonn an fhíis chruthaitheach freisin maidir leis an toradh deiridh a fheicfidh an lucht féachána agus an chaoi a ndéanfar íomhánna agus fuaimeanna den script. Cuid thábhachtach den obair sin is ea a bheith

Fíor 4.19 An stiúrthóir Clint Eastwood i mbun oibre ar sheit GRAN TORINO, 2008

ag stiúradh na n-aisteoirí le linn cleachtaí agus scannánaíochta. Na ceamaraí agus an tslí a socraítear iad, cúrsaí fuaimne, an soilsiú, an dearadh agus na héifeachtaí speisialta, rudaí iad sin ar fad a chuireann go mór le rath scannáin. Bíonn ar an stiúrthóir na nithe sin ar fad a tharraingt le chéile chun scannán maith a dhéanamh (fíor 4.19).

Nuair a bhíonn an scannánaíocht déanta, oibríonn an stiúrthóir i gcomhar leis an eagarthóir chun an leagan deiridh den scannán a dhéanamh agus ansin caithfidh an comhlacht léiriúcháin agus na hairgeadaithe an leagan sin a cheadú. Bíonn lámh ag an stiúrthóir i gcúrsaí margaíochta agus i gcur chun cinn an scannáin freisin in amanna agus is air a bhíonn an fhreagracht cé acu a éiríonn leis an scannán mar fhiontar ealaíne agus tráchtála nó nach n-éiríonn.

Rannóg ealaíne

Bíonn an rannóg ealaíne freagrach as cuma fhísiúil an scannáin, nó as suíomh an scannáin. Téann an **dearthóir léiriúcháin** i gcomhar leis an stiúrthóir chun coincheap amharc-aithne a cheapadh don scannán. Nuair a bhíonn scannán mór bhuiséid á dhéanamh, agus nuair a bhíonn gá le héifeachtaí speisialta atá an-chasta – mar shampla, i scannán ficsean eolaíochta, i scannán fantaisíochta nó i scannán stairiúil – ní mór amharcíomhanna a dhéanamh ar dtús. Fostaítear **ealaíontóirí coincheapa** chun léaráidí a dhéanamh. Úsáidtear na léaráidí sin le cur ina luí ar chomhlachtaí léiriúcháin nó ar airgeadaithe gur fiú tacaíocht a thabhairt don togra. Sa tsraith scannán *Lord of the Rings*, bhí lámh thábhachtach ag ealaíontóirí coincheapa sna híomhanna a rinneadh de na carachtair agus de na suíomhanna, den dath agus den atmaisféar. Baineann

an dearthóir léiriúcháin leas as íomhanna den cineál sin chun seiteanna agus suíomhanna a roghnú agus chun radharcanna a chruthú a bheidh ag teacht le fis an stiúrthóra. Bíonn na léaráidí úsáideach freisin nuair bhíonn cinneadh le déanamh cé acu an gá éifeachtaí speisialta a choimisiúnú, nó rud a thógáil nó a athchóiriú ina áit sin. Má tá sé i gceist go mbeidh téamaí físiúla le feiceáil arís is arís sa scannán chun cur leis an atmaisféar, socraíonn an dearthóir léiriúcháin agus an stiúrthóir é sin roimh ré. Uaireanta bíonn **taighde** le déanamh chun fíricí stairiúla a sheiceáil nó chun teacht ar íomhanna agus tagairtí i saothair ealaíne nó i scannáin eile. D'fhéadfadh an dearthóir léiriúcháin sceitsí a chur le chéile a léireodh mothú, atmaisféar, soilsiú,

Fíor 4.20 Alexander Witt ag obair ar chlár an scéil i gcomhair RESIDENT EVIL

ceapadóireacht, dath agus uigeacht gach radhairc. Seans go ndéanadh **maisitheoir scéil** sraith de léaráidí a tharraingt ar stíl greannáin. D'fhéadfadh an stiúrthóir iad a thaispeáint do na ceanna rannóg chun gach a mbeadh ag teastáil i radharc a léiriú dóibh. Uaireanta nuair a bhíonn go leor aicsin nó íomhanna ríomhghinte (CGI) i gceist, nó má bhíonn tóraíocht chasta, troideanna nó radhairc chatha i gceist, leagtar an scannán iomlán amach ar **chlár an scéil**. Leagtar clár an scéil amach chun léargas an cheamara a thabhairt agus na seatanana ar fad frámáilte mar a d'fheicfí ar scáileán na pictiúrlainne iad (fíor 4.20).

Bainisteoir tionscadail is ea an **stiúrthóir ealaíne** agus oibríonn sé faoi stiúir an dearthóra léiriúcháin. Caithfidh sé fis chruthaitheach an scannáin a chur i bhfeidhm i dtaca leis na seiteanna agus na suíomhanna agus bíonn air deacrachtaí físiúla a réiteach má thagann siad chun cinn le linn scannánaíochta. Tosaíonn an stiúrthóir ealaíne ag obair i bhfad sula dtosaítear ar an scannánaíocht. Déantar liosta d'fhrapaí agus d'fhearais bunaithe ar an script agus nuair a bhíonn na seiteanna á gcur le chéile is é an stiúrthóir ealaíne a dhéanann maoirseacht ar an bpróiseas. Tarraingíonn **línitheoir** pleananna i gcomhar na seiteanna agus na suíomhanna agus tugtar ansin iad d'fhoirne tógála. Cinntíonn an stiúrthóir ealaíne go mbíonn na suíomhanna ullamh le haghaidh scannánaíochta. Cinntíonn sé

FÍOR 4.21 Feistis á gcóiriú i gcomhair PIRATES OF THE CARIBBEAN: AT WORLD'S END

freisin go mbaintear na seiteanna as a chéile agus go ndéantar na suíomhanna a ghlanadh nuair a bhíonn an scannánaíocht críochnaithe.

Is é an **maisitheoir seit** a chóiríonn an seit féin agus a chuireann na fearais ar fad ann. Tá dhá chineál fearas ann: na fearais aicsin agus na fearais chóirithe. Is iad na fearais aicsin na fearais a úsáideann na haisteoirí nó atá luaite sa script agus a bhfuil baint ag an ngníomhaíocht sa radharc leo. Is iad na fearais chóirithe na fearais a chuirtear sa radharc chun atmaisféar a chruthú sa chúlíonad agus chun go mbeidh an chuma air gur áit fhíor atá sa radharc. Is iomaí rud a bhíonn i gceist le fearais chóirithe: pictiúir ar na ballaí, rudaí a fhágtar go fánach ar bhoird agus ar chathaoirí, aon rud atá i gcuisneoir nó i dtarraiceán – mionsonraí an tsaoil a bheadh i radharc réalaiíocht. Bíonn rannóg ar leith ag plé le **dearadh feistis** i léiriúcháin áirithe. Bíonn feistis le dearadh agus le déanamh i gcomhair na n-aisteoirí agus

a chur ar fhorbairt na gcarachtar i rith an scannáin. Cuirtear pailéid dathanna, sceitsí agus samplaí fabraice le chéile agus cuirtear faoi bhráid an dearthóra léiriúcháin agus an stiúrthóra iad (fíor 4.21).

Socraíonn an fhoireann **ghruagaireachta agus smididh** cén chuma a bheidh ar ghruaig agus ar smideadh na n-aisteoirí. Cóiríonn siad a gcuid gruaige agus cuireann siad smideadh orthu. Féachann siad chuige go mbíonn leanúnachas ann le linn an léiriúcháin freisin. Cruthaítear cuma chomhaimseartha nó cuma stairiúil, nó athraítear aghaidh duine le próistéitic speisialta in amanna. Is féidir sróna agus smigeanna a mhéadú agus coilme agus cneácha a chur ar aisteoir. Bíonn tábhacht ar leith le leanúnachas stíle i scannán. Ní mór a chinntiú go bhfuil na feistis agus na seiteanna ag teacht le chéile agus le suíomh agus le mothú an scannáin (fíor 4.22).

Rannóg na gCeamaraí

Uaireanta bíonn an ceamara féin in ann níos mó a chur in iúl faoina bhfuil ar siúl i radharc ná mar a bhíonn comhrá nó ceol. Bíonn an **stiúrthóir fótagrafaíochta** (nó **cinematagrafaí**) ag féachaint le cuma leithleach a chur ar an scannán. Téann sé

FÍOR 4.23 Scannánóir i mbun oibre le Steadicam, GLORIOUS 39, 2009

i gcomhairle leis an stiúrthóir agus leis an dearthóir léiriúcháin chun na ceamaraí agus an soilsiú a theastaíonn sa léiriú a roghnú. Déanann an cinematagrafaí ullmhúchán agus taighde sa tréimhse réamhléiriúcháin. Baineann sé leas as script an scannáin chun cúrsaí stíle agus gnéithe teicniúla eile a oibriú amach. Socraítear ionaid na gceamaraí ar na seiteanna agus na suíomhanna ar fad roimh ré. Ina theannta sin, déantar na soilse agus an fearas a theastaíonn le haghaidh gach seat a shonrú: craenacha ceamara, ceamaraí Steadicam, ceamaraí ar shreanga agus socruithe chun scannánú ón aer. Cuireann an cinematagrafaí na nithe sin ar fad san áireamh agus leagann sé plan amach don tionscadal. Úsáideann siad é sin chun costasú a dhéanamh ar an tionscadal.

Pléann an cinematagrafaí agus an stiúrthóir gach radharc chun an ghrúpáil a shocrú (an áit a mbeidh na haisteoirí

FÍOR 4.22 Smideadh á chur ar aisteoir le haghaidh an scannáin THE OTHER BOLEYN GIRL, 2008

na n-aisteoirí breise, é sin nó bíonn siad le fáil ar cíós. Cuireann na feistis le cuma an scannáin ina iomláine. Deantar clár feisteas i gcomhair gach aisteora agus gach radhairc chun nach mbeidh na feistis ag teacht salach ar a chéile agus chun béim

i radharc agus gluaiseachtaí na gceamaraí nó na n-aisteoirí le linn an radhairc). Nuair a dhéanann na haisteoirí a bpáirteanna i radharc le linn cleachtaidh, socraíonn an cineamatagrafaí gluaiseachtaí an cheamara agus an soilsiú. Socraítear an fócas agus an fhrámáil le haghaidh gach radhairc ag an bpointe sin freisin (fíor 4.23).

Nuair is léiriúchán beag atá i gceist, bíonn an cineamatagrafaí féin i mbun an cheamara uaireanta – ar chláir theilifíse agus píosaí fógraíochta mar shampla. De ghnáth, is é an ceamaradóir a bhíonn i mbun an cheamara agus bíonn air cloí go docht leis na teoracha a socraíodh roimh ré sa phróiseas réamhléiriúcháin. Uaireanta bíonn ionchur cruthaitheach aige i radharc, abair dá bhfeicfeadh sé íomhá arbh fhiú a thaifeadadh le linn na scannánaíochta nár pleanáadh roimh ré, nó mura dtitfeadh an radharc amach díreach faoi mar a bhí beartaithe. Bíonn sé tábhachtach go mbeadh gach duine ag obair i bpáirt lena chéile agus an scannánú ar bun. Insíonn an ceamaradóir do na haisteoirí céard atá le feiceáil ar an scáileán nó nach bhfuil. Is é an **giolla ceamara** atá freagrach as an bhfearas ar fad a ghabhann leis an gceamara: cosa an cheamara, dalaithe, ráillí, jibeanna, craenacha, rigí seasta, etc. Cuireann sé le chéile iad agus déanann sé cothabháil orthu. Ina theannta sin, cabhraíonn sé leis an gceamaradóir le linn scannánaíochta. Bogann sé dalaithe agus oibríonn sé jibeanna agus rigí. I gcás léiriúcháin mhóra, d'fheadfadh sé go mbeadh roinnt criúnna éagsúla ceamara ann agus iad ag obair le chéile nó i suíomhanna éagsúla. Úsáidtear **Steadicam** nuair a theastaíonn gluaiseachtaí casta ceamara nó nuair is gá an t-aicsean a leanúint go dlúth le ceamara láimhe, ach gan an ceamara a bheith ag crith. Is fearas speisialta frithchomthromaíoch é a fhágann go mbíonn an scannánú breá réidh. Bíonn suas le 40 kg meáchain ann, áfach, agus bíonn ar an gceamaradóir a bheith láidir agus lúfar, mar sin.

Eagarthóireacht agus iarléiriú

An bunábhar a dhéanann an criú ceamara agus an criú fuaim a thaifeadadh, ní mór é ar fad a chur le chéile agus a chur in eagar chun scannán iomlán a dhéanamh de. Is minic a dhéantar na radhairc a scannánú as ord. Féachann an t-eagarthóir agus an stiúrthóir go grinn ar an mbunábhar gach lá agus cuirtear tús leis an eagarthóireacht agus scannánaíocht fós ar siúl. In amanna, ní bhíonn a fhios acu conas mar a thiocfaidh na radhairc ar fad le chéile mar scannán go dtí go gcríochnaítear an scannánú go léir. Bíonn an **t-eagarthóir** agus an stiúrthóir ag obair as láimh a chéile chun radhairc a dhéanamh de sheatanna. Deimhníonn siad go bhfuil na sonraí teicniúla ar fad i gceart agus go bhfuil leanúnachas ann maidir leis an soilsiú agus na dathanna. Deimhníonn siad go bhfuil caighdeán na haisteoireachta sásúil freisin. Ní mór d'eagarthóir a bheith cruthaitheach agus aird a thabhairt ar dheiseanna nó ar rudaí a dhéanann aisteoirí go nádúrtha a chuirfeadh feabhas ar an scéal. Déantar leagan an eagarthóra chun a chinntiú go bhfuil snáithe an scéil ag teacht le chéile. Breathnaíonn an t-eagarthóir agus an stiúrthóir air go grinn chun lochtanna a aithint

Fíor 4.24 Radharc ón scannán ONCE, 2006. Bhuaigh téamamhrán an scannáin 'Falling Slowly' Oscar as an Amhrán Nuachumtha ab Fhearr in 2007.

i snáithe an scéil nó sna híomhánna agus chun scannánaíocht a phleanáil má bhíonn bearnaí le líonadh. Déantar leagan an stiúrthóra ansin. Is iomláine an leagan sin den scannán agus is é an leagan sin a thaispeántar don chomhlacht léiriúcháin agus do na hairgeadaithe sula ndéantar an leagan deiridh. Déanann an fhoireann eagarthóireachta an fhuaim, an ceol agus na híomhánna a mheascadh agus cuireann siad aon éifeacht speisialta a theastaíonn leis.

Mar a chonaiceamar cheana maidir le **héifeachtaí speisialta**, is féidir éifeachtaí físiúla nó éifeachtaí meicniúla/fisiciúla a úsáid. Úsáidtear íomhánna ríomhghinte (CGI), go háirithe graificí 3T ríomhaire, go minic anois in áit mionsamhlacha a thógáil nó aisteoirí breise a fhósta le haghaidh radharcanna ina mbíonn sluaite móra. Is féidir íomhánna a dhéanamh le CGI nach féidir a dhéanamh ar aon bhealach eile. Úsáidtear scáileán gorm nó uaine nuair is gá cúlra bréagach a chur taobh thiar den aicsean. Ar na huirlisí a bhíonn ar fáil ag an rannóg éifeachtaí speisialta bíonn pictiúir mhata, gearrthóga beochana, mionsamhlacha, samhlacha agus go leor eile.

Bíonn an **rannóg ceoil** an-tábhachtach i scannáin áirithe. Go deimhin, i gcás scannáin ceoil, is cuid de shnáithe an scéil é an ceol nuair a chanann aisteoir nó nuair a sheinneann aisteoir ceol. Gné rí-thábhachtach den scannán is ea é scór an scannáin. Cruthaíonn an scór atmaisféar sa scannán agus cuireann sé le féiniúlacht na gcarachtar agus na suíomhanna. Ina theannta sin cabhraíonn sé le tréimhse stairiúil nó cúlra eitneach a chur in iúl. De ghnáth tugtar coimisiún do **chumadóir ceoil** chun scór oiriúnach ceoil a scríobh a chuirfidh barr feabhais ar an scannán dé réir fhís an stiúrthóra. Ba cheart go socródh sé luas an scannáin. Treoraíonn sé an lucht féachana tríd an scéal: ag cruthú atmaisféir, ag ardú an teannais

FÍOR 4.25 Ba léiriúchán mionbhuiséid a bhí in *PARANORMAL ACTIVITY* (2007).

agus á mhaolú arís. Tosaíonn an cumadóir ag obair go luath sa tréimhse réamhléiriúcháin. Bailíonn sé cóiritheoirí ceolfhoirne, cóipeálaithe agus ríomhchláraitheoirí ceoil le chéile. Stiúran sé gach cuid den phróiseas ceoil trí chéim na scannánaíochta agus na heagarthóireachta, go dtí an meascadh deiridh. Bíonn an cumadóir agus an stiúrthóir i láthair ag babhtáí féachana ina ndéanann siad nótaí de na háiteanna ina mbeidh ceol áirithe nó a n-athróidh an ceol. Roghnaíonn an cumadóir stíl le haghaidh an scannáin agus socraíonn sé ar théama agus ar chuspóir an cheoil sa scannán. Oibríonn sé leis an eagarthóir chun íomhánna agus fuaim a mheaitseáil agus cinntíonn sé go n-athraíonn na radhairc isteach ina chéile go deas réidh (fíor 4.24).

Cás-staidéar

Ó tharla go bhfuil an oiread sin gnéithe ag baint le scannáin a dhéanamh, ní féidir mionscrúdú a dhéanamh ar gach ceann díobh, ná féachaint ar gach seat ann. Is fearr an scannán a roinnt ina phríomhradhairc agus ina phríomhshraitheoga. Is fiú úsáid a bhaint as na catagóirí a úsáidtear sna Academy Awards chun féachaint ar na gnéithe éagsúla atá i gceist. Bronntar gradaim ar léiritheoirí (an scannán is fearr), ar scríbhneoirí, ar stiúrthóirí, ar aisteoirí, ar chineamatagrafaíthe, ar ealaíontóirí smididh, ar stiúrthóirí ealaíne, ar dhearthóirí feistis, ar chumadóirí ceoil agus ar dhaoine eile nach iad.

An léiriú: Bíonn mórán rudaí le cur san áireamh anseo. Cé na cúinsí sóisialta nó stairiúla ba chúis leis an scannán a dhéanamh? Cé na hacmhainní a bhí ar fáil don léiriúcháin? An scannán móréilimh de chineál Hollywood, scannán mionbhuiséid nó scannán turgnamhach a bhí ann? Cérbh é an sprioclucht féachana? An tionscnamh tráchtála nó fiontar ealaíne a bhí ann? Sin iad cuid de na ceisteanna a d'fhéadfá a chur ort féin maidir le léiriúcháin scannáin ar mhaith leat staidéar a dhéanamh air (fíor 4.25).

Scríbhneoireacht: Is í scríobh na scrípte an chéad chéim i gcás formhór na scannán. Ní hé an comhrá ná snáithe an scéil amháin atá sa **script**; cuimsítear na treoracha stáitse ann freisin, cur síos ar shuíomhanna, gluaiseachtaí ceamara agus mothú an scannáin ina iomláine. Ní miste an plota a chur san áireamh nuair a fhéachtar ar an gcaoi a n-insítear an scéal.

Mar shampla, bíonn plota líneach ann go minic, is é sin go dtarlaíonn na heachtraí sa scannán san ord ina dtiteann siad amach. Amanna eile, caitear spleáchadh siar ar rud a tharla roimhe agus déantar trasghearrthacha nó athaithris – cleasanna a chuireann leis an scéal.

An Stiúradh: Bíonn an **stiúradh** i gcónaí tábhachtach. Déanann an stiúrthóir maoirseacht ar gach gné den scannán agus socraíonn sé conas a léireofar an script scannáin ar an scáileán. Is fiú a thabhairt faoi dearadh an stiúrthóir ceannasach mór le rá (stiúrthóir *auteur*) a rinne an scannán. Sa chás sin, d'fhéadfadh sé go mbeidh stíl ar leith nó téama ar leith ag baint lena chuid saothar. Agus tú ag scríobh faoi scannán, ní mór ainm an stiúrthóra agus beagán eolais a bheith agat mar gheall air.

Na haisteoirí: Bíonn tábhacht le **haisteoirí** chomh maith. Uaireanta is ar mhaithe le teacht i dtír ar thallann aisteoir ar leith a dhéantar an scannán. Uaireanta eile is chun a chinntiú go mbeidh díol ar an scannán a úsáidtear aisteoir ar leith. I scannáin eile úsáidtear aisteoirí nach bhfuil cáil ar bith orthu, nó aisteoirí amaitéaraigh fiú. Bíonn tábhacht nach beag le stíl na haisteoireachta chomh maith; de réir mar a bhíonn sé nádúrtha, méaldrámata, fuarchúiseach nó bréagdháiríre, bíonn tionchar aige sin ar an lucht féachana. Ba cheart go mbeadh rud éigin ar eolas agat faoi na príomhaisteoirí i scannán ar bith a ndéanann tú staidéar air agus machnamh a dhéanamh ar an gcaoi a gcuireann siad le stíl an scannáin.

An Chineamatagrafaíocht: Is é cineamatagrafaíocht an téarma a úsáidtear chun cur síos ar na teicnící go léir a bhaineann le **fótagrafaíocht** scannáin. Ar chuid de na gnéithe teicniúla atá tábhachtach i gcúrsaí fótagrafaíochta tá: frámáil, gluaiseachtaí ceamara, luas scannáin (an t-aicsean a mhoilliú nó a thapú), stoc scannán (dubh agus bán nó daite, scannán gráinne garbh nó scannán gráinne mín, nó scannán digiteach), nochtadh, uillinneacha ceamara, lionsaí (fócas domhain, lionsa leathanuilleach, lionsa zúmála), roghnú seat (seat leathan, meánfhada, fada, nó teann) agus soilsíú (nádúrtha nó saorga, ard nó íseal). De réir nósanna clasaiceacha Hollywood, úsáidtear teicnící cineamatagrafaíochta chun críocha an scéil agus ní bhíonn sé i gceist iad a bheith feiceálach in aon chor. Ní chloíonn cineamatagrafaíthe nua-aoiseacha go docht leis an nósmaireacht sin, áfach. B'fhiú beagán eolais a fháil ar an gcineamatagrafaí agus tú ag breathnú ar scannán; ní miste saothair eile dá chuid a chur san áireamh agus machnamh ar an tionchar a bhí acu ar an tionscadal.

Is minic gurb í an **rannóg ealaíne** is mó a bhíonn freagrach as cáilíochtaí físiúla an scannáin, nó as an gcuma a bhíonn air. Ach súil a chaitheamh ar na rólí sainiúla a bhíonn ag lucht na rannóige sin sa roinn 'Gairmeacha Beatha agus Ceirdeanna' thuas, gheobhaidh tú léargas éigin ar an lámh a bhíonn acu sna scannáin. Is féidir leas a bhaint as na ceanteidil sa roinn sin agus an t-ábhar físeach i scannán á mheas agat.

An eagarthóireacht: Is cuid den eagarthóireacht luas agus rithim an scannáin a shocrú nuair a chuirtear na seatanna le chéile agus nuair a dhéantar scéal leanúnach de na sraitheoga agus de na radhairc. Is é nós Hollywood é gach iarracht a dhéanamh na gearrthacha idir na radhairc a cheilt agus scéal físeach leanúnach gan bhriseadh a dhéanamh as an scannán, rud ar a dtugtar **eagarthóireacht leanúnachais**. Tá stíleanna eile eagarthóireachta ag éirí coitianta de réir a chéile. Ina measc tá teoiric na montáise a chum an stiúrthóir Rúiseach Sergei Eisenstein. Thuig sé gur féidir dhá sheat a chur taobh le taobh agus ní hamháin go mbainfí brí as na híomhánna féin, ach thabharfadh siad scéal éigin le fios don té a bheadh ag breathnú orthu de bhrí go bhfuil siad taobh le taobh. Bíonn nósanna ó scannáin thurgnamhacha le feiceáil níos mó anois i scannáin choitianta, íomhánna osréalaíocha agus tobghearradh idir na radhairc, mar shampla. Agus tú ag féachaint ar scannán is fiú machnamh ar an bhfáth ar baineadh úsáid as na teicnící éagsúla eagarthóireachta sa scannán.

Is minicí ná a mhalairt a chuirtear **an fhuaim** leis an scannán ar mhodh saorga mar chuid den phróiseas iarléiriúcháin. San áireamh sin tá comhrá labhartha, éifeachtaí fuaime, ceol agus gach rud eile a bhíonn le cloisteáil sa scannán. Cuirtear an fhuaim leis an scannán ar mhodh saorga mar go mbíonn breis smachta ag na hinnealtóirí fuaime ar an bhfuaim má dhéantar mar sin é. Bíonn sé níos deacra an fhuaim nádúrtha

a rialú i gcónaí. Glacann aisteoirí agus stiúrthóirí leis uaireanta gur féidir guthanna a fheabhsú, fabhtaí a mhaolú agus bearnaí san insint a cheilt le linn an phróisis iardhubála. Tugtar **fuaim insinte** ar na fuaimeanna a chloiseann na carachtair: is cuid den insint í, bíodh sí le feiceáil ar an scáileán nó nach mbíodh. Tugtar **fuaim neamhinsinte** ar na héifeachtaí fuaime go léir, an guthú, agus na scóir cheoil. Déantar na rudaí sin tar éis na scannánaíochta agus cuirtear iad leis an amharcrian le linn an phróisis iarléiriúcháin. Tá sé spéisiúil féachaint ar radharc as scannán agus an fhuaim múchta; gheobhaidh tú tuiscint ar an gcaoi a gcuireann an fhuaim leis an scannán.

Agus anailís á déanamh agat ar scannán, cuimhnigh nár cheart díriú romhór ar ghnéithe follasacha an scannáin. Mar shampla, níor cheart an plota iomlán a athinsint, athrá a dhéanamh ar chodanna den chomhrá, ná liosta glan a dhéanamh de na teicnící físeacha. Ba cheart duit an bhrí iomlán a lorg, bríonna folaithe san áireamh, agus samplaí as an scannán a lua chun tacú le do chuid pointí. Tarraing sceitsí de na radhairc agus de na héifeachtaí is tábhachtaí chun an tuiscint atá agat ar phróiseas na scannánaíochta a léiriú. Ar deireadh thiar, déanann gach duine a léamh féin ar na híomhánna gluaiste a fheicimid. Ach nuair a bhíonn argóint nó anailís á déanamh agat, bíonn sé i gcónaí tábhachtach fianaise ón scannán a thabhairt chun tacú le do chuid smaointe.

Ceisteanna

1. Scríobh cuntas gearr ar cheamaraí agus ar lionsaí i ré luath na scannánaíochta.
2. Céard is éifeacht speisialta ann? Déan cur síos ar íomhánna ríomhghinte atá feicthe agat i scannán.
3. Tabhair dhá nó trí shampla de sheatanna ceamara éagsúla.
4. Déan cur síos ar chuid de na teicnící a úsáideann eagarthóirí chun radhairc a nascadh le chéile.
5. Cén tionchar a imríonn uillinn nó suíomh an cheamara ar radharc?
6. Déan cur síos ar úsáid dathanna i scannán nó i bhfíseán ceoil atá feicthe agat.
7. Cén tionchar a bhíonn ag an bhfuaim ar radharc?
8. Céard a chiallaíonn an téarma 'seánra'?
9. Céard a dhéanann léiritheoir scannáin?
10. Ainmnigh stiúrthóir a bhfuil meas agat air agus pléigh an tionchar a bhí aige ar scannáin.
11. Cé na róil a bhíonn ag ealaíontóirí sa scannánaíocht?
12. Déan cur síos ar chuid den obair a bhíonn ar siúl ag ceamaradóir.

Aistí

1. Scríobh cuntas ar scannán atá feicthe agat. Bain úsáid as na ceannteidil seo a leanas: Ceamaradóireacht, Dath agus Soilsiú, Éifeachtaí Speisialta agus Feisteas/Smídeadh.
2. Déan cur síos ar scannán le stiúrthóir a bhfuil meas agat air agus abair conas a úsáideann sé an cheamaradóireacht, dath agus soilsiú mar eilimintí físeacha chun cur leis an scéal. Cén chaoi a gcuireann an fhuaim nó an ceol leis an léiriúcháin?

Staidéar ar phictiúr daite

1. Déan cur síos ar an *mise-en-scène* i bhfíor 4.10.